

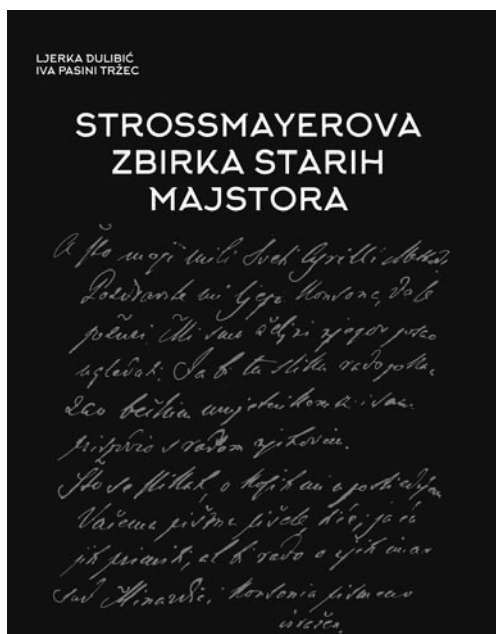
Ivana
Čapeta
Rakić

Poput dokumentarnog trilera čija je radnja smještena u 19. stoljeće

LJERKA DULIBIĆ, IVA PASINI TRŽEC, *Strossmayerova zbirka starih majstora*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2018., 447. str. ISBN 9789533471983

Josip Juraj Strossmayer zasigurno je jedna od najznačajnijih povijesnih ličnosti 19. stoljeća u Hrvatskoj, a njegova galerija djela starih majstora nezaobilazan je punkt u nacionalnoj kulturnoj sferi još od trenutka njezina otvaranja za javnost 1884. godine. Kao u većini europskih i svjetskih galerija srodnog koncepta, koje su zasnovane zahvaljujući entuzijazmu kolekcionara i pojedinaca, mahom zaljubljenika u promicanje kulture i likovne umjetnosti, u Strossmayerovoj galeriji starih majstora izložena su djela respektabilnih imena europske likovne umjetnosti od 14. do 19. stoljeća. Premda takve institucije, uključivo i Strossmayerovu galeriju starih majstora, umjetničkim sladokuscima pružaju mogućnost da jednim pogledom ili istim kadrom obuhvate više djela i autora, uspoređujući ih međusobno i sagledavajući iz neposredne blizine, umjetnici i naručitelji takvo što nisu imali na umu kada su djela stvarali odnosno naručivali. Muzejski su eksponati gotovo uvijek dekontekstualizirani, dislocirani, višekratno restauratorski tretirani, a katkada i fragmentarno prezentirani. Strossmayerova je zbirka u tom smislu (dislociranosti i fragmentarnosti djela) poglavito upečatljiva s obzirom na to da je nastala "iz ničega" u relativno kratkom periodu, mahom od kupljenih djela koja nisu produkt lokalnoga umjetničkog stvaralaštva niti narudžbe lokalnih mecena.

No, to su činjenice koje znamo. O tome gdje su, kako, kada i pod kojim okolnostima

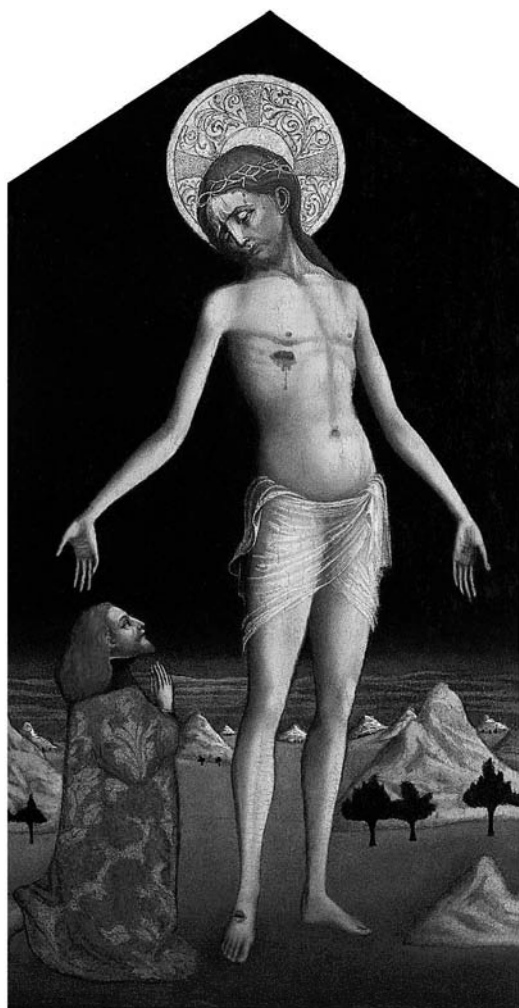

nabavljane slike za Strossmayerovu zbirku i tko je sve u tim procesima imao ulogu govori knjiga naslova *Strossmayerova zbirka starih majstora*, u izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti koju potpisuju dvije autorice, ujedno i kustosice zbirke, Ljerka Dulibić i Iva Pasini Tržec. Knjiga je produkt njihova višegodišnjeg znanstvenog istraživanja čiji su se segmentirani dijelovi dali naslutiti u nizu već objavljenih članaka iz njihova pera, otisnutih u renomiranim tuzemnim i inozemnim časopisima, te u izlaganjima na stručnim i znanstvenim

skupovima. Knjiga prilagođena korisnicima, prikladnih dimenzija, ukoričena je u meke korice ljubičaste boje, slučajno ili namjerno, ali posve prikladno odabranom kao poveznicom s biskupskom funkcijom Josipa Jurja Strossmayera, središnje ličnosti zaslužne za formiranje zbirke i glavnog protagonista ove znanstvene publikacije. Izdanje broji ukupno 447 stranica koje između uvodnih i zaključnih razmatranja sadrži šesnaest poglavlja i njihovih potpoglavlja, slikovne priloge, popis i kazalo slika, popis inventarnih brojeva umjetnina u zbirci, zavidnu bibliografiju, sažetak na engleskom jeziku i kazalo osoba.

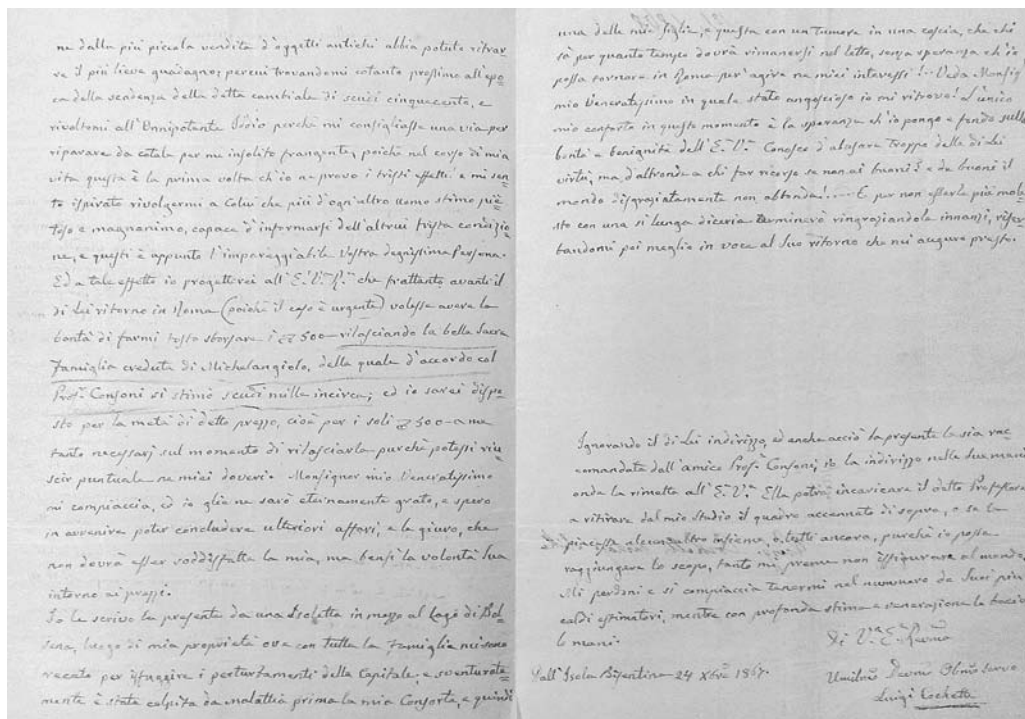
Ukupno je među koricama identificirana i reproducirana dvije stotine pedeset i jedna umjetnina iz zbirke čiji su procesi nabave obrađeni kroz pojedina poglavlja. Ona su pak organizirana s obzirom na posrednika i mjesto kupovine pojedinih umjetnina. Znanstveni doprinosi dviju autorica su zasnovani na temeljitom i iscrpnom istraživanju bogate i raznolike dokumentacije, odnosno arhivske građe koja se čuva u hrvatskim i inozemnim institucijama.

Bez pretjerane potrebe za opsežnom uvodnom riječju i ponavljanjem dobro znanih fakata, već u prvom poglavlju naslovljenom "Nabave Nikole Voršaka u Rimu od 1865. do 1868. godine" autorice kreću *in medias res*, donoseći dio prepiske koja je prethodila kupnji prvih triju slika za zbirku. Na temelju podataka iz prepiske, dominantno one između biskupa Strossmayera i Nikole Voršaka, autorice identificiraju slike unutar zbirke, utvrđujući pritom da je prva kupljena slika bila *Sveta Marija Magdalena u pustinji*, tada pripisana Carracciju. U prvih nekoliko stranica knjige čitatelju postaje razvidna metoda znanstvenog izlaganja koju autorice uspostavljaju i sustavno provode do samoga kraja knjige. Razmjerno pravilnim ritmom izmjenjuju se pomne analize navoda iz korespondencije i njezino tumačenje, identifikacija umjetnine koja se u korespondenciji spominje, crtice iz

↑ Lovro Dobričević (15. st.), Krist i donator, FOTO SG HAZU

životopisa pojedinih povijesnih ličnosti, prijašnjih vlasnika umjetnina, odnosno sudionika i protagonista uključenih u pregovore i nabavu pojedinih umjetnina, a koji su posredno ili neposredno sudjelovali u formiranju zbirke. Posebno su vrijedni doprinosi koji se odnose na transkripcije korespondencije, odnosno izvornih rukopisnih pisama, pisanih za današnje pojmove arhaičnim jezikom 19. stoljeća. Njih autorice izdvajaju iz tijela glavnoga teksta

↑ Pismo Luigija Cochetija Strossmayeru,
Arhiv HAZU, FOTO SG HAZU

uvlačenjem bočnih margina i manjom veličinom fonta, što pridonosi prohodnosti teksta onim čitateljima koji se ne žele zamarati čitanjem ponekad vrlo opsežnih pisama. No, pomnijem će čitatelju upravo ta pisma pružiti izravan uvid u autentičnu i živu atmosferu događaja na europskom tržištu umjetnina 19. stoljeća, pa ih se katkada čita poput uzbudljivog dokumentarnog trilera. Takav su primjer pisama koje su biskupu Strossmayeru uputili Luigi Cochetti i Nikola Voršak, a u kojima se spominju slike s vrlo atraktivnim atribucijama Michelangelu i Leonardu. S druge strane, odluka da se objave transkripcije cjelovitih pisama predstavlja dragocjen doprinos knjizi, jer su time postala lako dostupna istraživačima srodnih interesnih sfera. Tako je, primjerice, na temelju pisama koja se provlače kroz čitavo knjižno izdanje moguće rekonstruirati neke od povijesnih metoda i

restauratorskih postupaka koji su se provodili na slikarskim djelima u 19. stoljeću.

Drugo je poglavlje knjige naslovljeno "Nabave Ivana (Giovannija) Simonettija u Veneciji". Riječ je o riječkom slikaru koji je, kako donose autorice, ostao živjeti u Veneciji nakon završetka akademije 1841. godine, a s kojim biskup Strossmayer surađuje po pitanju nabave i restauriranja novonabavljenih umjetnina s venecijanskog tržišta. Već u prvom pismu vezanom uz pošiljku triju slika biskupu Strossmayeru izdvaja se rijedak i važan podatak o izvornoj ubicaciji i funkciji jedne slike. Riječ je o djelu *Andeli sviraju* za koju Simonetti navodi da je nekada činila vratnice tabernakula glavnoga oltara u crkvi svetoga Bartolomeja u Vicenzi. Tragom dostupnih opisa tabernakula iz 17. stoljeća te na temelju konzervatorsko-restauratorskih istraživanja koja su provedena na slici

iz Strossmayerove zbirke, autorice su potvrdile izvornu namjenu slike, otkrile pravoga autora djela, utvrdile izvorni format te prepoznale preostale slike iz nekadašnje cjeline, a koje se danas nalaze u Pinacoteca Civica u Vicenzi. Kako su u uvodu istaknule Dulibić i Pasini Tržec: "analiza materijalnih tragova prijenosa vlasništva pridonijela je osvjetljavanju čitavog kolopleta bremenitih i vrlo često zakučastih putešestvija

umjetnina, a ponekad je upravo taj postupak bio ključ za ispravno sagledavanje njihove izvorne forme i funkcije, stoga preduvjet za točnije tumačenje značenja, što se u navedenom slučaju potvrdilo".

U trećem poglavlju autorice donose i analiziraju dva popisa umjetnina koji su bili popratni materijali biskupove Darovnice Akademiji 1868. godine. Taj popis ujedno označava završetak prvoga razdoblja u

→
Nikola Voršak,
Crtice o slici
Correggiovoj,
Arhiv HAZU,
FOTO SG HAZU

1877. 180007

Crtice o slici Correggiovoj.

Preuzviš. g. biskup Djačkovački posredovanjem Kanonika Nikole Voršaka prikupio je mjeseca svibnja ove godine u različnoj sbirci vojvođ. sliku na drvu ra 1400 rimskih skudah. Ta namjerata slika do prvo malo godina nepoznata našasta je i nabavljena po Rimskom slikar Akillu Scaccioniu, bivajućem kasada, Vicolo della Lupa broj 19.

Na tvrdoj dasci bojadisana, druga čen timet. 59, široka čen. 44, Karlike ona "Spasitelja u vrtu Getsemanskom": br. "Kuljku na podnožju spavaju apostoli: Petar, Ivan i Jakov; s ličva mugla iz Daleka Vohajja Juda s četom vojom. Straga ima riq sa početnim pismeni Knjaginje - Duchessa - Hipolite Gonzagove i sa Krunom nad njimi ovako: †

Ta vaska prvine vebela 4 čen. Na inas je stanjena do na 2 čen. Bivši ona po nesgodi opaljena sa straga, bi se duž prorečana i tada ojućena sa dovenim okvirom.

Istini je morda puno prilično, da je ta vrtorna slika bivata među mnogimi drugimi u čuvenoj sbirci Karla V Kralja Hspanjolskoga, a u polaci ozvanoj Parde, sagivanoj g. 1582, Kadano je propalo ili ljuzo oštećeno čudo slikah, s veće pole izabranil umotvorah, među njimi četnaest na likah po Tizzianu sa glasovitom Antiopeom snivajućom s veće česta p' ognju poraženom, ali kako tako Masenom. Isto se stiti moglo slici našoj, koja je također brezdvojbeno izmakla ognju.

†

+ slicu Madrida

↑ Prema: Annibale Carracci (16./17. st.), Sveta Marija Magdalena, FOTO SG HAZU

oblikovanju i nastanku zbirke starih majstora. Nastavak kupovine slikarskih djela donose iduća poglavlja knjige od kojih se u četvrtom opisuje tijek nabave slika na dražbi iz ostavštine kardinala Jurja Haulika 1869. godine za što je biskup Strossmayer ovlastio Franju Račkoga. Iduće se poglavlje odnosi na nabave slika u Kölnu za koje autorice utvrđuju da su kupljene posredstvom aukcijske kuće Heberle i Lempertz.

Istim metodološkim pristupom kao i u prethodnim poglavljima autorice su identificirale nekoliko umjetnina u zbirnom fondu Strossmayerove galerije koje potječu iz franjevačkih samostana u Kraljevoj Sutjesci, Fojnici i Kreševu te su ih analizirale u poglavlju naslovljenu “Umjetnine iz Bosne”. Poglavitito se u ovoj nabavci izdvaja slika *Krist i donator* koja se atribuirala

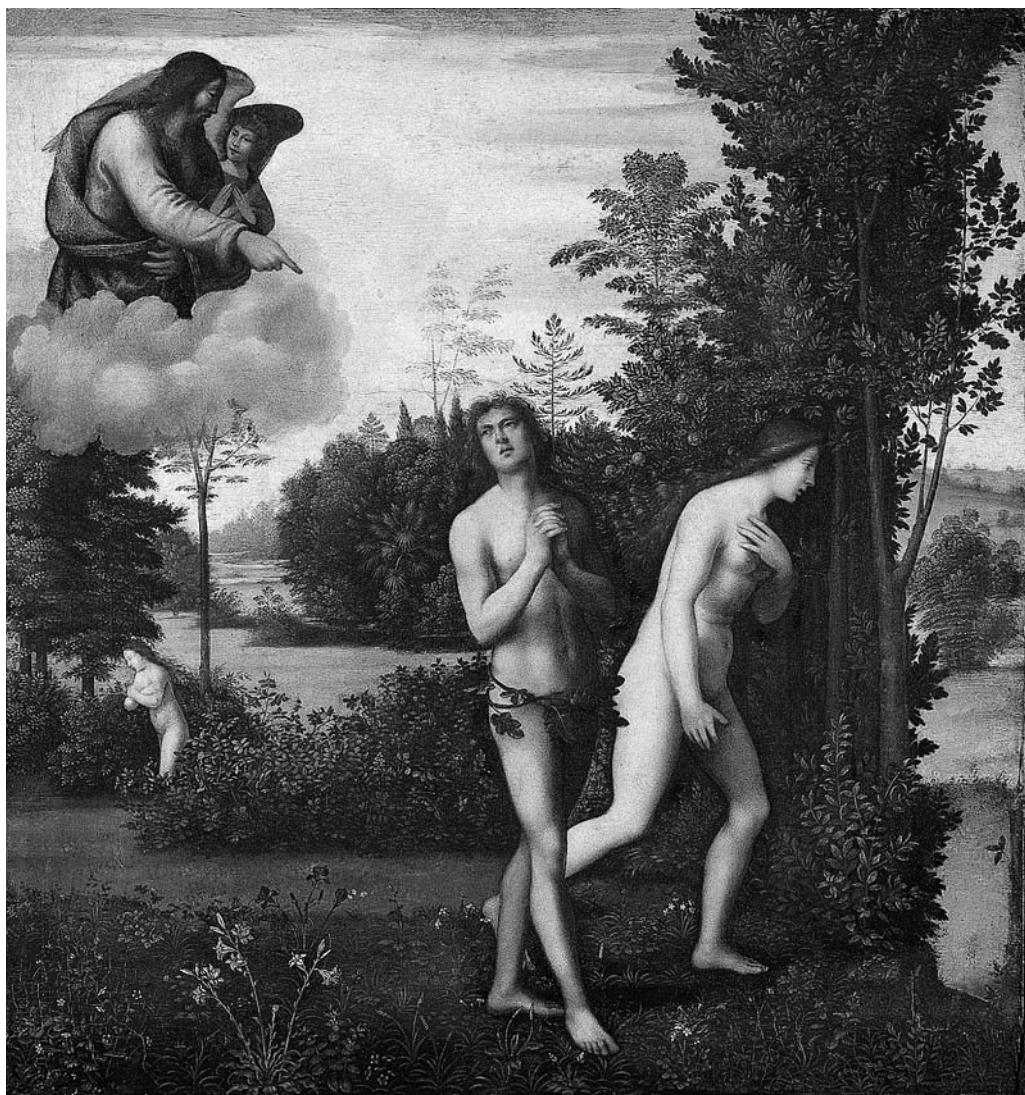
kotorskom slikaru Lovri Dobričeviću djelatnom u 15. stoljeću, za kojega je poznato da je zaprimao narudžbe od bosanskih franjevacu. Istim je putem biskup Strossmayer iz Bosne pribavio vrijedna misna ruha od kojih autorice knjige identificiraju njih četrnaest, uglavnom fragmentarno sačuvanih ili bitno izmijenjena izvorna izgleda.

Gdje su se, kako i kada popravljala ruha slijedi u poglavlju “Restauriranje liturgijskog ruha u Rimu”. Iako je od početka Strossmayerova zbirka prikupljana primarno kao zbirka slika starih majstora, u njoj je svoje mjesto našao i određeni broj umjetničkih djela druge vrste. Tako su u zbirci našlo nekoliko djela knjižnoga slikarstva čije su okolnosti nabave, prijepori oko atribucija, utvrđivanje provenijencije te modeli čuvanja i prezentacije

obrađeni u poglavlju “Djela sitnoslikarstva u Strossmayerovoj zbirci”. U idućem poglavlju “Nabave Nikole Voršaka u Milanu 1872. godine” valja izdvojiti nabavu dviju Carpacciiovih slika, od kojih se zbog kololeta povijesnih okolnosti, a koje autorice pomno razlažu, danas u Zagrebu nalazi samo jedna. Posebnu pozornost u poglavlju

pobuđuju svjedočanstva o kontaktu biskupa Strossmayera i istaknutoga talijanskog povjesničara umjetnosti Giovannija Morellija. Morellijeva pak pisma otkrivaju živopisne informacije o tome kakav je odjek biskupova ideja o osnivanju galerije slika u Zagrebu imala kod toga znamenitog Strossmayerova suvremenika.

↓ Mariotto Albertinelli (15./16. st.), Izgon Adama i Eve iz raja, FOTO SG HAZU

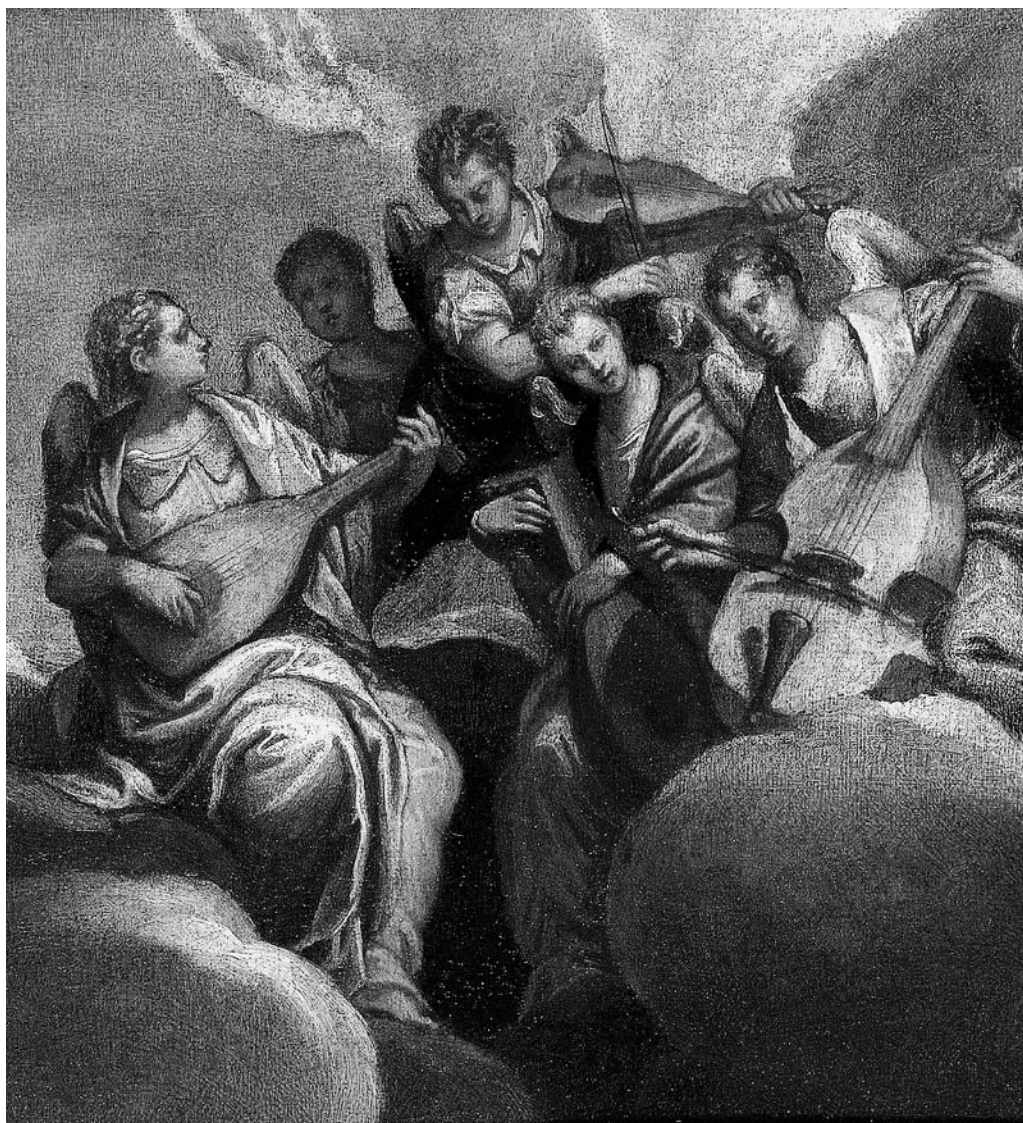

Nabava Fra Angelicove slike za zbirku istaknuta je naslovom sljedećeg poglavlja. Ne bez razloga, s obzirom na to da je posjedovanje Fra Angelicova autografa bila velika želja biskupa Strossmayera od samih početaka njegove sakupljačke djelatnosti. U poglavlju čitamo niz opširnih pisama u

kojima gotovo iz sata u sat Voršak prenosi biskupu Strossmayeru podosta dramatične pregovore oko kupnje slike, ali ujedno izvještava o njezinu stanju sačuvanosti te izražava zabrinutost oko izvoza slike s teritorija Papinske države.

↓ Carlo Caliari (16. st.), Anđeli sviraju,
foto SG HAZU

↑ Stalni postav Strossmayerove galerije,
FOTO SG HAZU

Nekonzistentna legislativa toga vremena teško je mogla spriječiti migraciju umjetnina, bilo unutar talijanskog teritorija, bilo u inozemstvo. Stoga u iduća dva poglavlja knjige naslovljena “Nabave u Firenci” i “Nabave Nikole Voršaka od 1868. do 1880.” autorice donose daljnje primjere takve prakse pred kojom su, kako naglašavaju, carinici često zatvarali oči, pa su uspješno, premda ne bez teškoća, realizirane daljnje kupnje za Strossmayerovu zbirku. Nakon Voršakove smrti 1880. godine, u mreži biskupovih savjetnika i posrednika poglavito se istaknuo Imbro Ignjatijević Tkalac. Stoga su autorice posvetile sljedeće poglavlje knjige njegovim nabavama u kojima se izdvaja kupnja slike Mariotta Albertinellija, *Izgon Adama i Eve iz raja*.

U petnaestom poglavlju autorice tumače razmjerno kratku, ali važnu epizodu u djelatnosti Izidora Kršnjavoga kao prvoga kustosa Strossmayerove galerije, pri čemu je njegova uloga posrednika u nabavi

umjetnina ponajmanje važna. Ističu da je Kršnjavi u tom kontekstu više bio usredotočen na upotpunjavanje Strossmayerove zbirke knjigama i reprodukcijama tadašnjih najuglednijih komercijalnih izdavača, kojima se i sam služio u svojim predavanjima na novoosnovanoj sveučilišnoj katedri povijesti umjetnosti. U istom se poglavlju donose i važni dokumenti koji svjedoče o odlukama vezanim uz smještaj i projekt zgrade u kojoj se i danas nalazi zbirka. U posljednjem poglavlju autorice izdvajaju slike koje nisu kupljene posredstvom biskupovih stalnih posrednika, zbog čega nisu obrađene u prethodnim poglavljima, izdvajajući pritom i one slike čije okolnosti nabave ostaju nepoznate.

Cjelovitim predstavljanjem povijesti nastanka i stvaranja Strossmayerove zbirke i Galerije starih majstora, autorice su bez dvojbe ponudile važan i nezaobilazan doprinos njezinu poznavanju, ujedno i pouzdan katalog svih djela koje je nabavio biskup Strossmayer. x